

SZÁSZ ISTVÁN TAS

Hetvenöt éves a Vásárhelyi Találkozó

BEVEZETŐ

Vásárhelyi Találkozó elő- és utóéletével együtt a szocialista építés éveinek politikai áldozata lett. Éppen úgy, mint az előkészítésében, lebonyolításában és utólagos közlésében oroszánrészt vállaló kolozsvári *Hitel* folyóirat. Csak más-más előjellel. S ez az előjelkülönbség egymást logikusan támasztja alá. Ugyanis míg a Vásárhelyi Találkozó utólagosan, a háború előtti baloldali értelmiség, mi több a Román Kommunista Párt (RKP) egyik jelentős sikereként – ennek következtében fontosságát túl is értékelve – került be az akkori irodalomtörténetbe, addig az érdemek legfőbb birtokosa, a *Hitel* folyóirat és köre – szintén következményszerűen – a feledés homályába taszított. Nem csupán ezért, de nem kis részben ennek következtében is.

Ha a 2000-ben kiadott *Új magyar irodalmi lexikon* rövid szócikkét nézzük, arra következtethetünk, hogy a szakmai tudatban ez az esemény nem szerepel túl nagy súllyal. Ráadásul ebben a szócikkben is hiába keresnénk a *Hitel* munkájának méltatását, bár Tamási Áron szerepe már a valóságnak megfelelően jelenik meg. Szabad a vásár annak a talán feleslegesnek tűnő, de a kor (és utókor) történetének és szellemének jobb megismerését szolgáló kérdésnek a tisztázásáról szóló vitában, hogy ki is volt az ötletgazda. A lexikon az Erdélybe érkező Balogh Edgár 1935-ös körlevelét említi első ötletnek. Ő ugyanis – még a Sarló-mozgalom idejéből – fegyvertárában magával hozott egy ilyen tervet, s ezért javasolta már 1935-ben azt, hogy „szervezzenek ankétot a nemzeti és társadalmi szabadság biztosítását célzó közös platform kidolgozása érdekében”. Az *Új magyar irodalomtörténeti lexikon* rövid szócikke nem foglalkozik azzal, hogy valójában Tamási elhatározását ez mennyire befolyásolta. Kevés a remény ennek tisztázására, s nem is volna fontos, ha mögötte, illetve ezzel a kiinduló ponttal nem épült volna fel egy egész baloldali mítosz a kérdés körül. Ennek áldozata lett a 220 tagú *Hitel-csoportnak* és jelentős szellemi „termékének” a *Hitel* című folyóiratnak az emléke is. A feledés fátylának rájuk terítése egy baloldali mítosz kialakításához elengedhetetlenül szükséges volt. Így uralkodott el felettük egy iránymutató írásokkal folyamatosan szervezett, de az öncenzúrával is a hallgatásba burkolózást szuggereáló irodalomtörténeti hozzáállás, mely sokfelé máig hatóan szerveült a szakma berkeiben, s melynek lebontása most történik.

A Vásárhelyi Találkozó jelentősége a közvetlenül utána bekövetkező történelmi kataklizma miatt elhomályosult, de Illyés Elemér hívja fel a figyelmet arra, hogy a romániai királyi diktatúra bevezetése után (a Magyar Párt betiltását követően) alakult Magyar Népközösség a V. T. résztvevőiből alakult Bánffy Miklós és Szász Pál vezetése alatt.

I. TÖRTÉNETI HÁTTÉR

1936-ban a fokozatosan fasizálódó Románia – addig sem kesztyűs kezű – kisebbségpolitikája, már az elviselhetőség határait feszegeti. Más kérdés, hogy 75 év távlatából tudhatjuk, miszerint később – az állítólag megvalósult szocializmus éveiben – ezt is sikerült messze felülműlni, amiképpen azt is, hogy a laza tekintetű Európa öncélú közönyét felhasználva a tendencia modern módszerekkel ma is folyó és élő valóság. Összefoglaló nevén homogenizációnak nevezik. A magyar szellemi életre nehezedő akkori terhek egyik fő ideológusa: Onisifor Ghi-

[*Műhely*]

bu, de még az egykor volt Ady barát(?) Octavian Goga is részt vállal belőle. Hitler hatalomra jut, s ennek hatásai Romániában is észlelhetők. Tatarescu kormánya, II. Károly ellenzésének hiányában hagyja erősödni a jobboldali mozgalmakat, így a Vasgárdát is.

1936-ban már túl vagyunk Makkai Sándor „Nem lehet”-jének égbekiáltásán és a püspök-író távozásán Erdélyből, s azt is tudjuk, hogy a csakazértis választ Reményik fogalmazza meg a „Lehet, mert kell” formájában. Akkorra a transzszilván gondolat szép álma is nyilvánvaló utópiává sorvad, hiszen azt csak három nemzet együttes akarásával lehetett volna megvalósítani. A román, de még a szász fél is távol állt ettől. Közben ez évben már a *Hitel* folyóirat a második, a tekintélyesebb ún. „nagy” *Hitel* formájában jelenik meg, s azt Tamási Áron lelkesen üdvözli.

A háttérben természetesen ott munkálkodik a baloldal is, és illegális csatornákon át legális fórumot keresve próbál befolyást gyakorolni az események zajlására. A szélsőjobb erősödése valóban minél több erő összpontosítására ösztönzi őket, s a Román Kommunista Párt a MADOSZ (Magyar Dolgozók Szövetsége) létrejöttével szövetségest remél találni magának. Az RKP ekkor még nem billent át egészen a „nacionál-kommunista” gondolkodásba, de ez már csak „percek kérdése”. Ez a történelmi háttér képezi alapját azoknak a kezdeményezéseknek, melyek egy – az egyre szükségszerűbbé váló összefogás gondolatának megvalósításához hasznosnak vélt – találkozó előkészítését óhajtják.

Ugyanakkor ez idő tájt már Erdélyben dolgozik a Sarlós mozgalomban vállalt szerepe miatt Csehszlovákiából szülőföldjére toloncolt (mert Temesváron született) Balogh Edgár is. Azt is tudnunk kell, hogy ő még pozsonyi tevékenysége során támogatója és talán ötletgazdája is volt egy Érsekújvárra tervezett értelmiségi összefogást megcélzó találkozónak, egy ún. „Tavaszi parlamentnek”.

A Vásárhelyi Találkozó szükségességét, ötletét és előkészítését kizárólagosan az RKP és a Balogh Edgár személyéhez kötni szándékozónak tehát alapos muníció állt rendelkezésükre ezt elhithetni. Így aztán a találkozó történetében, sokszor magát az esemény lefolyását és eredményeit is felülmúló fontosságú fejezette nőtte ki magát az előkészítés érdemének kisajátítására tett baloldali kísérlet. Később ők a kisajátítással – a saját bűn áthárításának ma is használt módszerével – természetesen az úgynevezett jobboldalt, s itt szinte kizárólagosan a *Hitel*-csoportot – vádolták.

A rendelkezésre álló tanulmányok és memoárok elsősorban a bal térfélről maradtak fenn, hiszen a találkozót követő világgégés után születtek, vagyis a szocializmust építő évek könyvés és folyóirat-kiadásának egyirányúsított időszakában. E téren Csatári Dánielnek az 1967-ben Budapesten megjelent és Turzai Máriának a Bukaresti Politikai Kiadónál 1977-ben kiadott, azonos című (*A Vásárhelyi Találkozó*) könyveiről kell elsősorban beszélni. Mint látható, ezek a harmincadik és a negyvenedik évfordulón jelentek meg. A kor ezzel a témával is foglalkozó memoárjai valamennyien ehhez a vonalhoz igazodnak, ki-ki vérmérséklete szerinti igyekezettel. Még a változás felemás éveit követően is voltak, akik az egykori „szent szörnyek” tiszteletében nevelkedve, maradtak az igazságok „álhanyagolása” mellett.

Az igazmondás akadályainak elhárulása után, talán az érdektelenség is tette, hogy a tisztázó célú írások a mai napig jelentős kisebbségben maradtak, s ezért még most is lehet hallani „félrevezettségből eredően félrevezető” hangokat. Pedig a Vásárhelyi Találkozó emlékezete többet érdemelne. Aki ezt megérti, a korszak történetéből sok más magyarázatra szoruló eseményt is könnyebben tud megközelíteni. Ezért magam is nagyobb teret szánok ennek.

VITA AZ ÖTLET ÉS AZ ELŐKÉSZÍTÉS ÉRDEMÉRŐL

Hogy világos legyen a kép, kezdjük tehát ezzel, az előkészítés érdeme körüli vitával. Az időrendet respektálva, először Csatári Dániel könyvét vegyük szemügyre. Csatári külön is kitér a találkozó „szabadalmi” vitájára: „A demokratikus ifjúsági áramlatok összefogásának gondo-

latát 1935 őszén először a forradalmi munkásmozgalomhoz tartozó fiatalok vetették fel. [...] Így kap ösztönzést a sarlósok egykori vezetője Balogh Edgár arra, hogy a romániai magyar baloldal részéről – amely az imént említett politikai hatásokra kezdte levetkőzni szektaszerezésüket – felvesse a baloldal eddigi kirekesztettjei, a következetes humanisták, a székely demokraták, egyszóval az összes haladó magyar erő találkozásának lehetőségét egy demokratikus front keretében. [...] Balogh Edgár kezdeményezésére a csendet Tamási Áron megszólalása töri meg. *Cselekvő Erdélyi Ifjúság* címmel seregszemlét tart.” Később a *Független Újság* ilyen témájú ankétjára hivatkozva még ezeket mondja: „Mivel a *Független Újság* ankétjában Dsida Jenőn, Kéki Bélán, a *Hitel* nevében megszólaló Vita Sándoron keresztül a MADOSZ-t képviselő Bányai Lászlóig bezárólag a romániai magyar fiatalok minden jelentősebb rétegeinek, áramlatának és csoportosulásának a képviselői vettek részt, túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a megszólalók a magyar társadalom többségének akarátát fejezték ki, és elképzeléseit körvonalazták.” A következőkben pedig már egyenesen is hivatkozik a *Hitelre*: „Joggal írhatta a *Hitel* (és itt Albrecht Dezső szavait ismétli): »A fiatalság egységének megteremtéséhez közelebb állunk, mint valaha [...] Eddig az volt minden igyekezetünk: kimutatni azt, ami szétválaszt, most meg kell keresnünk azt, ami összekapcsol«. [...] Ugyanilyen értelemben nyilatkozott a MADOSZ-t képviselő Bányai László is, aki elismerően szólt a *Hitel* idézett cikkéről, méltányolta a *Hitel* erőfeszítéseit, és a különböző táborokhoz tartozók között végbemenő közeledés jeleit kiemelve, elérkezettnek látta az időt az ifjúsági parlament összehívására.”

Vagyis Csatári nem rekeszti ki a *Hitelt*, tudja, hogy ez lehetetlen, csupán az ötletgazda, az ő kifejezésével a „szabadalom” jogát vitatja el.

Turzai Mária említett könyvét 1977-ben e sorokkal kezdi: „A szocialista Románia története a román nép és az együtt lakó nemzetiségek közös küzdelmének, nemzeti és társadalmi felszabadulásért vívott együttes harcának sok kimagasló mozzanatát jegyezte fel [...] az egyre fokozódó fasiszta veszély – főleg a harmincas évek derekától, kijózanító hatással volt az ország igazán hazafias, demokratikus beállítottságú rétegeire, rádöbbentette őket, hogy a felszított nacionalizmusok pergőtüzében nemzeti különbség nélkül össze kell fognunk a nép és a szülőhaza megmentéséért a náci Németország terjeszkedésétől, háborús kalandorpolitikájától. Ennek az összefogásnak a kovásza, szervezője és vezetője a Román Kommunista Párt volt, amely a mély illegalitás [...] ellenére is rendíthetetlenül az élen haladt, megtalálta azokat a módszereket és eszközöket, amelyekkel irányítani tudta a tömegek cselekvését. Erre a periódusra esett a népfrontpolitika érvényesítése is [...]”

De ennél is egyértelműbben fogalmaz, amikor nemes egyszerűséggel ezeket írja: „A romániai magyar értelmiség közös tanácskozásának, a Vásárhelyi Találkozóknak az összehívását a Román Kommunista Párt kezdeményezte, miután felmérte az egység létrehozásának irányába ható törekvéseket és lehetőségeket.” Világos beszéd, mondhatjuk. Idézi az RKP saját anyagát is: „Ez az RKP szervezte demokratikus akciók sorába illeszkedő megnyilvánulás lehetővé tette újabb erők bekapcsolását a haladó, antifasiszta harcosok csapatába, amely nyílt fronton küzdött a sovinszta reakció és a revizionista-revansvágyó politika ellen.”

Az idézeteket olvasva két dologra gondolhatunk. Először is ezek a sorok eleve előrevetítik azt, hogy a dimitrovi népfrontpolitikába jól beilleszthető Vásárhelyi Találkozó történetének magyarázata a könyv további oldalain milyen kiindulópontból és milyen céllal fog megtörténni. De ugyanakkor az erről esetleg nem tájékozott olvasónak azt is tudnia kell, hogy ebben az évben, vagyis Turzai könyve megjelenésének évében (1977), született meg ugyanennek a Román Kommunista Pártnak az a zárt KB határozata is, mely szerint Romániát 20 éven belül homogén nemzetállammá kell tenni. És erről a megfelelő szervek, elsősorban a Securitate a megfelelő eligazításokat is megkapták. A továbbiakban tehát ennek ismeretében kövessük Turzai könyvének „igazságait”. Mit akart leírni, mit engedtek meg leírni, és

[*Műhely*]

minek akart megfelelni a szerző? Természetesen az, aki már valamit is tud a Vásárhelyi Találkozó „hityvallásáról”, tudhatja, hogy az távolról sem felel meg az RKP idézett korábbi elvárásainak. Így ebben, vagyis a végeredményben annak sikerét látni legalább olyan balgaság, mint az RKP kizárólagos szerepének kiemelése a találkozó létrejöttében.

A Turzai könyv dokumentumgyűjteménnyel is szolgál. Idézem Horváth Sz. Ferenc 2007-ben írott lábjegyzetét: „A dokumentumgyűjteményt azért szükséges elővigyázattal kezelni, mert a kommunista történelem-átírás mintapéldája, határtalanul eltúlozza az RKP szerepét a Találkozó előkészítésében, ezt magát a Népfrontpolitika jegyében magtartott fasisztaellenes tüntetesként értékeli (ami biztosan nem volt), és elhallgat néhány eseményt, amely nem fér bele előregyártott koncepciójába. [...] Hasonló a helyzet Csatári könyvével is: *A Vásárhelyi Találkozó* (Budapest, 1967).”

A tárgyilagosság azt is megkívánja, hogy figyelmeztessünk az Erdélyi Fialok körének távolmaradására e találkozóról, s ennek fő okára, az úgynevezett „trójai faló”-elméletükre. E szerint a Vásárhelyi Találkozó a kommunisták trójai falova lehet, vagy azzá válhat. Erről Turzai így ír: „A László Dezső irányítása alatt ekkor már konzervatív szellemű Erdélyi Fialok vezetősége nyilatkozatban foglalt állást a tervezett ifjúsági parlament ellen, s vezércikkben emlegette a »trójai falovat«, amelyben a demokrácia ellenfelei fognak előretörni.” Megállapíthatjuk tehát, hogy a találkozó szervezői is tudhattak erről, miszerint valamiféle veszély létezett, amiképpen léteztek „egy esetleges népfrontos találkozó” baloldaltól tervezett létrehozásának csírái is. Azt azonban semmi sem látszik igazolni, hogy ez éppen a Vásárhelyi Találkozó lett volna. Turzai azonban egy feltételezhetően felsőbb elvárásnak megfelelően állítja be a történeteket.

Kacsó Sándor, a *Brassói Lapok* vezéregyénisége így ír: „A Vásárhelyi Találkozó emléke bennem ma is Balogh Edgár alakjához társul, pedig hivatalosan nem volt benne sem a szervező bizottságban, sem az elnökségben, nem kapott szerepet még az előadók között sem. [...] De énnekem ő emlegette először a meghíusult érsekújvári: »tavaszi parlamentet«, amely a csehszlovákiai következetesen demokratikus magyarok felvonulása lett volna [...]. Nagyon határozott ítéletei voltak az erdélyi magyarság szellemi, társadalmi és politikai életéről [...]. Természetesen nagyobb terjedelmű közírói alkotások voltak ezek a cikkek történelmi utalásokkal s a jelen kérdéseire világító elemzésekkel [...], amelyek Tamási Áront is elindították a Vásárhelyi Találkozó felé vezető úton. Tudom, hogy a cselekvő ifjúság szellemi összefogásának gondolata foglalkoztatta Áront, de híressé vált cikksorozatát az ingerelte ki belőle, hogy a maga írói módján ellentmondjon Edgárnak.”

A kor szellemét és a Kacsó könyvet jól ismerő olvasó itt egy Balogh Edgárnak megfelelni akarásra bukkan. Gondolkozhatunk azon, hogy Tamásiban a Vásárhelyi Találkozó ötletét csupán az ellenkezés kisördöge élesztette volna, vagy sem, de itt én elsősorban saját „első kézből” származó információimra hagyatkozom, mely szerint Tamásit a kérdés már régen foglalkoztatta, és cikksorozatának (erről néhány sorral alább majd Mikó Imrét is idézem) megjelenésekor már a *Hitel* szellemi körét találta alkalmasnak a kivitelezésre. Nem véletlen, hogy mint az akkor élt résztvevők mesélték: Tamási kvázi magához ragadta a vezetést ebben az időszakban, sőt a *Hitel*-csoportot is valósággal magával sodorta a találkozó megszervezésének munkájában. Erről szüleim (a *Hitel* házigazdái) és a *Hitel* egykori, fiatalabb éveim idején még ott élő tagjai velem mindég így beszéltek.

Mikó Imre a *Huszonkét év* című könyvében, Balogh Edgár szerepét nem vitatva, időrendi sorrendbe állítja az eseményeket. Ekképpen ír: „Az új nemzedék sokféle sokféle szétágazó és egymással harcban álló csoportjainak összefogását tűzte ki célul Tamási Áron, amikor cikksorozatot indított a »cselekvő magyar ifjúságról«. Írói tekintélyének latba vetésével szállott síkra »az Erdélyi Fialok népi humanizmusának, a *Hitelben* hirdetett újraértékeléseknek és a baloldaliak szocializmusának» egyesítése mellett. Ez utóbbi csoport volt a legnehezebben

meghatározható... A következő lépést azonban éppen erről az oldalról tették meg. Balogh Edgár a felvidéki »Sarló« mozgalom Erdélybe költözött vezetője a »Független Újság«-ban szólaltatta meg a fiatal szellemiség tizennyolc tagját, akik egy ifjúsági találkozó mellett foglaltak állást... A vásárhelyi találkozó ünnepi hangulatában jobb- és baloldal egyetlen magyar népi egységbe forrott össze, az új nemzedék pedig itt lépett fel először mint önálló politikai tényező az erdélyi magyar közéletben.” Mikó Imre elsősorban a végeredményt értékeli, s nem az odáig vezető út (igencsak tanulságos) kátyút vagy a zavaros háttér miértjeit kutatja.

De lássuk magát Balogh Edgárt, néhány tőle eredő vagy róla szóló, vagy vele összefüggésbe hozható idézetten keresztül! Az *Erdélyi Fialatok* című, igen jelentős – kordokumentum értékű – könyvben Cseke Péter kulcsfontosságúnak tartja Balogh Edgár hozzá intézett – feltehetően válasz- – levelét, melyet 1984. szeptember 9–14-e között írt: „1935-ben Erdélybe érkezve úgy éreztem, hogy a liberális transzszilván, a népbarát harmadikutas és a baloldali mozgalmak holtpontra jutottak, s a *Hitel*-csoporttal adva van egy tekintélyelvű jobboldali nacionalista előretörés lehetősége. Ezért támadtam meg a *Hitel* jobbszárnyát a *Korunkban*, ugyanakkor bizonyos segítséget nyújtva egy reálpolitikus balszárnyak, s Gaál Gáborral volt vitáim során egy népfronti kibontakozást támogattam, amely hivatott volt a marxista baloldalt szektás elszigeteltségéből kiemelni. A KRP akkori politikája az illegalitásból, a MADOSZ népi-demokratikus politikája egyaránt kedvezett a kibontakozásnak, s amikor Tamási Áron a Jancsó Elemér vezette Ady-csoport körlevelére válaszolva egységbe hívja az új nemzedék különféle irányzatait, a Vásárhelyi Találkozón (1937) sikerült is az ellentétes erőket közös nemzetiségpolitikai nevezőre hozni az antifasiszta demokrácia és a román–magyar megegyezés szellemében. Sajnos ekkorra már egyedül az Erdélyi Fialatok csoportja maradt elszigetelődésben, s ezt az ellentétet már csak az 1944-es felszabadulást követőleg, a Magyar Népi Szövetség keretében sikerült feloldani. Le kell szögezmem, hogy az Erdélyi Fialatok ebben az elszigetelődésben sem vált »politikai ellenfélle«, vagyis elvi elvontságban demokrata és népbarát maradt, innen a személyi barátságok folytatódása.”

Balogh Edgár itt saját szerepéről csak igen finoman, de annál sokatmondóbban tesz említést. Vagyis ő Erdélybe érkezve már ennek a gondolatnak az elkötelezettje volt. Ez az érsekújvári kísérletre gondolva igaz is lehet. Viszont az újdonság erejével hat, az Ady-csoport körlevelére való hivatkozás során, Jancsó Elemér előtérbe helyezése. Tamási az Ady-kör levelére válaszol. Vagyis ismét a „feleselő” Tamási második helye lesz hangsúlyos.

A levélre célzást tesz a Vásárhelyi Találkozón baloldali előadóként meghívott Szemlér Ferenc is, de nem igazolja azt. Ő *Személyes ügy* című kötetében emlékezik a „Magányosan a Vásárhelyi Találkozón” című fejezetben. Először arról számol be, hogy nem ismerte a körlevelet, melyet Balogh Edgár egy tanácskozás összehívására írt 1935 őszén a különböző ifjúsági csoportoknak, mivel nem volt tagja ilyen csoportosulásnak.

Ki is írta akkor azt a levelet. Jancsó Elemér? Balogh Edgár? Az eddig megismert irodalomban sajnos nem találkoztam ennek a kétségtelenül létező levélnek a szövegével. Szemlér viszont arról ír, hogy olvasta Tamási Áron ominózus cikkét a *Brassói Lapok* 1936. április 12-ei számában. Ezzel egyúttal azt is megtudhatjuk, hogy az Ady-körös levelet bárki írta, mivel az 1935-ben kelt, az időrend miatt Tamási 1936-ban arra valóban csak válaszolhatott, vagy „feleselhetett”, feltéve, ha van szorosabb összefüggés a két szándék között.

A legtöbb szerző szerint a „Cselekvő erdélyi ifjúság” című cikksorozat volt az igazi elindítója a Vásárhelyi Találkozó megszervezésének. Szemlér óvatosabb ennél. Emlékezete szerint, valószínűleg később kapott felszólítást a részvételre abban a mozgásban melyet, mint írja, Balogh Edgár a MADOSZ ifjúságával és a munkásértelmiségiekkel való megbeszélései után indított el. Szerinte az illegális kommunista párt ösztönzésére munkához látó Balogh Edgár elsősorban a MADOSZ, az *Erdélyi Fialatok*, a *Hitel*, a Magyar Párt fiataljait vette számításba.

[*Műhely*]

Ezek közül a Hítel fiataljainak számításba vételéről más adataink vannak, a Botlik könyvében (*Erdély tíz tételben*) idézett Balogh Edgár-véleményre figyelve. Bottlik József könyvének címe: *Erdély tíz tételben, 1918–1940*. Gazdag bibliográfiával három fejezetben foglalkozik az értelmiség szerepével, az *Erdélyi Fiatalok* mozgalmával és a Vásárhelyi Találkozóval. A *Hítel* csak ez utóbbival kapcsolatosan bukkan fel, és kerül megemlítésre. Ez a „megemlítés” azonban igen érdekes, hiszen Balogh Edgár, majd pedig Bányai (Baumgarten) László véleményét tartalmazza a *Hítel*ről, s ezek a vélemények, sokat regélnek a folyóiratnak az erdélyi kisebbségi lét írott történetében a szocialista emlékirás által „betölteni megengedett” szerepéről és e téren mostoha sorsáról, ami természetesen a Vásárhelyi Találkozó esetében is érvényes tilalomfákat jelentett. Bottlik Tamási ismert mondatát is idézi: „Végső következtetés gyanánt tehát nem tudok más utat ajánlani az épülő jövő felé, mint az Erdélyi Fiatalok népi humanizmusának, a *Hítel*ben hirdetett újraértékelésnek és a baloldal szocializmusának az összefogását.” S így folytatja: „Közös a törhetetlen céltudatos törekvés is, hogy az erdélyi magyar nép megmentésére kell sietni, és ezt a tömeget minél előbb gazdasági és szellemi életünk tengelyévé kell tenni.” A szerző ezeket kiemelve így ír: „Kételkedünk abban, hogy a *Hítel* cikkírói is így gondolkodnának, akik szerint »a nép nem alkotóképes« [...], és az »új nemesség« kialakítására van szükség, hogy e kaszt a népet »vezesse«, pontosan Hitler ismert Führer-elve szerint. Balogh Edgár azért bírálja Tamási Áront, mert nem veszi észre, hogy ebben a két erdélyi jelenségben (ti. a *Korunk*, illetve a *Hítel* körül tömörülő erők) világfrontok néznek farkasszemet, nem látja, hogy a *Hítel* új magyar rendi ideológiája szakítás a kisebbségi magyar ifjúsági mozgalmak demokratikus népi hagyományaival. A *Korunk* tehát nem tartotta kívánatosnak a *Hítel* bevonását a közös ifjúsági arcvonalba. S nem értette Tamási Áront, aki az új tekintélyelveket hirdető és eleve demokráciafaló *Hítel*ről így írt: »A mostani *Híteln*ek a megjelenése a legfigyelemreméltóbb eredmény, amit a cselekvő erdélyi ifjúság az utóbbi években elért.« A francia forradalom szabadságesszméivel szemben rendi hagyományokat idéző fiatalokat szinte hihetetlen vaksággal egy sorba helyezi a harcos demokrácia útján induló Erdélyi Fiatalokkal. Tamási Áron kifejezetten Albrecht Dezső radikalizmusát üdvözli, és így félreérthetetlenül a *Hítel* kereteibe ült jobboldali klikkre vonatkozik »a *Hítel* ifjú magyarjai«-nak méltatása is. Balogh Edgár úgy látta: ha nem ismernők Tamási Áron demokratikus felfogását, s nem látnók éppen a szóban forgó cikksorozatban azt, hogy határozottan lándzsát tör az eddig mindenünnen kirekesztett baloldalnak az erdélyi magyar közéletben való szerephez jutása mellett, azt hinnők, a *Hítel* új magyar rendi ideológiájának falaz. De ilyesmit is ír, s ez megnyugtató: »Ha a népvalóság hirdetői nem tudtak volna felfogásuknak hangot adni [...] úgy is érezném [...], hogy [...] hiányzik valami. Ez pedig a szocializmus amelyik nem elégszik meg a népi demokrácia nagyon tágran értelmezhető eszmekörével«. A valóban haladókat semmi esetre sem fogja eltántorítani a Tamási Áron javasolta demokratikus ifjúsági arcvonaltól az a körülmény, hogy az író végtelen jámborságában ebbe a népi arcvonalba akarja bevonni a *Hítel* rendi fantasztaít is.” Így idézi tehát Balogh Edgárt Bottlik. A káosz kiteljesedik. Mit akartak valójában? Kit akartak? Mit takartak? Akkor és később? Hogy miért, azt lassan már kezdjük megérteni.

Közben természetesen arról sehol sem esik szó, hogy Tamási Áron „végtelen jámborságában” a *Hítel* „fantaszta” munkatársaival ekkor már dolgozik a találkozó eszmei és gyakorlati előkészítésén. Feltehető-e, hogy a hiba ott történt, mikor Balogh Edgárt mellőzték, és néki semmiféle szerepet nem szántak a várva várt találkozóon? Vagy csupán a párttörténet egy szép fejezetét akarják kikerekíteni? De próbáljunk tárgyilagosak lenni. Mennyire lehetett a Vásárhelyi Találkozó a baloldal háttér munkájának eredménye, s mennyire „vezették meg” a többi erőt jelentő – és ezek szerint valódi – fantasztaikat? Mi lehet igaz a „trójai faló” elméletből? Az idézett szerzők véleményei e tekintetben ellentmondásosak.

Lőrinczi László, az egy éve Szardínia szigetén elhunyt utolsó *Hitel* túlélő, nekem szóló levelében ezeket írta: „...nem lehet a *Hitel*-időket történelmileg elszigetelten elemezni, mintha egy kis erdélyi magyar buliról lenne szó. Németországban 1933 óta Hitler volt uralmon, a jobboldali pártok mindenfelé kezdtek erősödni. A Komintern ekkor dolgozta ki az ún. Dimitrov-taktikát, azaz elbújtatni a kommunistákat (és a pártokat, ahol voltak) »antisziszta« és hasonló tömörülésekben, főként népfrontosokban, pl. Francia- és Spanyolországban. [...] Egy ilyen kis játék eredménye volt a Vásárhelyi Találkozó Erdélyben, amelyet később a Kompárt mindig a maga nagy »népfrontos« sikereként emlegetett; de a Határozatairól egy szó sem esett, természetesen, ezeket egyszerűen elhallgatták.

De miféle kommunista pártról lehetett szó akkor, 1937-ben, Erdélyben?

Erről egyszerűen, éppen mint a Határozatokról, szó sem esett a komcsi rendszer idején, még kérdezni sem lehetett, hogy volt-e szervezete, s kik voltak a tagjai?”

Vagyis valójában kommunista kezdeményezésről, az illegális párt által mozgatott manipulációról volt szó? Mindenesetre Tamási egykori szavai szerint a találkozó az Erdélyi Fiatalok népi humanizmusát, a *Hitel*ben meghirdetett újraértékelést és a baloldaliak szocializmusát akarta összeegyeztetni. Ez a tétel a forrásanyagokban újra meg újra felbukkan.

Balogh Edgár *Mikó Imre korjelzése* című írását is vizsgáljuk meg. Mit ír Balogh Edgár ebben a Vásárhelyi Találkozóval kapcsolatban: „A *Magyar Kisebbség* (Jakabffy Elemér magyar párti képviselő liberális szellemű s a fasizmussal szembehelyezkedő folyóirata – a szerző megjegyzése) körül tömörülő fiatal politikuskárda nélkül nehezen válhatott volna valóra Mikó Imre »második« nemzedékének emlékezetes önmegvalósítása, az 1937-es Vásárhelyi Találkozó. Az Erdélyi Fiatalok harmadikutas fellépésével egyidejűleg jobb- és baloldali végletek sarkultak ugyanebben a nemzedékben, a népfronti kezdeményezésre Tamási Áron segítségével Marosvásárhelyen egybegyűlt ifjúsági parlament azonban megtalálta a demokratikus nemzetiségi összefogás útját a fasizmussal szembeszálló román haladó erőkhöz. Ha a jobboldal intrikája, a népeket és országokat összeroppantó hitlerista előretörés és a második világháború minden megpróbáltató kalandorsága háttérbe szorította s szétkergette is a Vásárhelyi Találkozó összetevőit, az egyszer már kialakult kapcsolatok nem veszttek kárba, s a bécsi diktátum folytán Észak-Erdélyre is kiterjeszkedő Horthy rendszer sziszta csatlóspolitikájával szemben fokról fokra újra érvényre jutottak a népfronti hazafias erőkh.”

Balogh Edgár itt a kezdeményezést egy generáció kezébe helyezi. De érdemes elgondolkodni e ravaszul megfogalmazott szövegen is. Mindenekelőtt tudni kell, hogy 1978-ban jelent meg, a Ceaușescu-diktatúra „fényes évtizedeinek” idején. Olvasása közben azonban gondolni kell a Vásárhelyi Találkozónak azokban az időkben jelentőségén felüli értékelésére is. Ugyanakkor benne van a fasizmus visszatérő motívuma. Amire még felfigyelhetünk, hogy a Horthy-fasizmust említi, de a román fasizmusról nem esik szó. Romániában ekkor már nem szívesen beszéltek erről. Annál szívesebben kötötték össze e veszedelmes szót Horthy névvel. A szövegben túl van értékelve a fasizmussal szembenálló román haladó erőkhöz való csatlakozás motívuma is. Meglepő, hogy Balogh Edgár a maguk szerepét nem említi, főszerepet kap ugyanakkor nála a *Magyar Kisebbség* című lap. Tamási „segítségét” azért fel-emlegeti. Ennél is furcsább, hogy itt nem említi az *Erdélyi Fiatalok*nak a találkozóval való távolmaradását. De mindezeknek a magyarázata meghaladja e fejezet kereteit és célját.

A felvázolt történelmi háttér kétségtelenné teszi, hogy akkoriban az RKP – kívülről is ösztönzött – új módszerekhez folyamodik, s ezek egyike a „népfrontos” harc előtérbe helyezése. Tehát minden bizonnyal voltak ilyen szándékok, s ezt az előbbiekből láthatjuk is. Balogh Edgár – még a Sarló-mozgalom idejéből – fegyvertárában magával hozott egy ilyen tervet, s ezért tesz javaslatot a romániai magyar ifjúság különböző csoportjainak küldött körlevélben már 1935 őszén: „...egy olyan ifjúsági ankét összehívását sürgetve, amelyen számbavegyék és megvitassák a romániai magyar nemzetiség legfontosabb kérdéseit és tennivalóit

[*Műhely*]

a fasizmus előretörésének történelmi körülményei között.” Természetesen merül fel a kérdés, hogy ki állt Balogh Edgár kezdeményezései mögött? Sejtéseink lehetnek.

Közben lezajlott Németh László és Boldizsár Iván sokat emlegetett romániai látogatása. Németh László következtetései egészen sötétek. „Magyarság, halál és protestantizmus, én is úgy érzem, egyet jelentenek ma itt”, írja. Boldizsár Iván, Horváth Sz. Ferenc szavait idézve: „...ebből a lehangoló helyzetből a kiutat a felnövekvő értelmiségben látott, különösen a *Hitel* köreinek »szociális felelősségtudata« imponált neki, mert ez sem kommunista, sem irredenta eszmékkel nem volt gyanúsítható.” Feltűnő, hogy mennyire más véleménye van a szintén baloldali Boldizsár Ivánnak, mint Balogh Edgárnak.

A látogatást jelentős vita követte, és erősödött a cselekvő válasz óhaja is. Tamási Áront, aki számos fiatal értelmiségi tömörülésnek volt megbecsült és tekintélyes tagja, magától értetődően vonzotta az egység gondolata, és a nehezedő időkben számára is világos volt ennek fontossága. Mindezek időbeli egybeesése adta a lehetőséget, hogy az elképzelések akár jó-, akár rosszhiszemű formában összefonódjanak. A rosszhiszeműn az *Erdélyi Fiatalok* távolmáradását magyarázó „trójai faló”-elmélet esetleges igazát érteném, s ezt egyáltalán nem tartom kizártnak, inkább a józan ész szüleményének.

Az ötletgazda tehát az idézetek szerint nagyjából minden esetben az volt, akiről az idézett úgy vélte. De valóban nem zárhatjuk ki az esetleges sugalmazók szerepét. A megvalósítani kezdett ötletet azonban, azt, amelyet Tamási Áron a *Hitel*-csoport segítségével – mondhatni, hogy azt választva munkatársnak – kezdett életre kelteni, nem vehetjük el tőle. Ő, a „Cselekvő magyar ifjúság-cikksorozat” szerzője (és a *Független Újság* ilyen témájú ankétjának összefoglalója) volt ennek elindítója. Hogy később kik csatlakoztak hozzá, vagy kiket hívott meg, az már csupán az ötlet megvalósulásának az egyik fontos alkotóelemét jelentette, a különböző vélemények remélt és szervezett, eredményes találkozása érdekében.

Végezetül a két pólus között az egyensúlyt keresve, most Horváth Sz. Ferenc gondolatra hivatkoznék: „Összegezve elmondható, hogy Tamási Áron említett 1936-os cikksorozatának a kiváltója a következő három mozgóerő lehetett: (először) egy kommunista irányultságú baloldalnak a népfrempolitika jegyében való megerősödött fellépése, (másodsor) a bal és jobb közti európai ideológiai viták, és (harmadszor) az a kívülről is pártolt meggyőződés, hogy a fiatal szellemi vezetőréteg széthúzásának véget kell már vetni. Tamási cikksorozata az 1937 őszen tartott Vásárhelyi Találkozó előkészítője volt.”

A TALÁLKOZÓ MEGSZERVEZÉSE

Tamási „Cselekvő erdélyi ifjúság” című cikksorozata a *Brassói Lapok* 1936. április 5 és 12 közötti számaiban jelent meg. A Ligeti Ernő szerkesztette kolozsvári *Független Újság* már említett ankétja pedig 1937. március 27. és május 23. között zajlott a *Fiatal magyarok Tavasi Találkozója elé* címmel. Az ankét végén a tanulságokat Tamási Áron foglalta össze. Ez kétségtelenül összefüggés feltételezésére ad okot az egy év előtti cikksorozattal. Az előző fejezetben leírt vita feleslegességét ez is bizonyítja. Amiképpen az is világos, hogy az évekkel később kialakult történelmi helyzetben az elsőbbség érdemét kinek volt érdeke kisajtítani. Egyébként az ankét a szellemi élet valamennyi áramlatát képviselő 18 személyiséget kérdezett meg (köztük Balogh Edgárt is), és ebből 16 egy találkozó szükségessége mellett foglalt állást.

Talán itt van a helye, hogy közbevetőleg idézzem a *Hitel* folyóirat szerkesztőségének egy-két bekezdését erről az időszakról: „Gondviselészerű a tények alakulása. A külső nyomás és a belső feszültség ellenállhatatlan kényszere folytán a kisebbségi helyzet átértékelése lett feladatunkká, a magunk revíziója, a nemzetlét teljes igényű meglátása. De ugyancsak a körülmények következetes alakulása hajtotta és hajtja az új nemzedéket sa-

ját szerepének felismerésére [...] A föld és a nép problémáinak megértéséből közszellem formálódik, határozott körvonalakban jelentkezik a kisebbségi élet, útban a lelki magyarság. [...]

A »Cselekvő ifjúság« című cikksorozat körül hosszas vitatkozás indult meg. Ennek során mindazoknak, akik óhajtva-óhajtották az új nemzedék egységes képének kialakítását, hamarosan látniuk kellett, hogy az összefogást súlyos akadályok nehezítik. A *Hitel* maga ebben a – hangsúlyozzuk – időszerűtlen vitában, bár teljes mértékben körülötte folyt, részt nem vett, csak később szövegezte le a félreértésből keletkezett vádak visszautasítása után álláspontját: »Vitába nem szívesen bocsátkozunk, idő sincs rá, de nem is hasznos a vetélkedés. Annyi az elintézendő kérdésünk, oly széles a munkaterület, hogy mindig kevesen leszünk munkába állók. Egytől meg kell őriznünk magunkat: saját szerepünk túlbecsülésétől. Mi mindannyian csak részletmunkások lehetünk. A társadalomszervezés nagy műve nem egy nemzedék erejéhez méretett, elvégzése nemzedékek következetes igyekecsét igényli. Az *Erdélyi Fiataloknak*, a *Hitelnek*, a más hasonló munkaközösségeknek egy hivatásuk van: egymást segítve és egymás mellett törekedni a népközösség szolgálatára.« [...] S amikor a *Független Újság* »Fiatal magyarok tavaszi találkozója elé« címmel húsvét napján ankétot indított, egymásután tizen-nyolc fiatal magyar nyilatkozott egyöntetűen az erdélyi magyarság fiatal szellemi csoportjainak találkozója mellett, s az összefogást, a közös munkaprogram kialakítását égető történelmi szükségnek tartották. [...] A tavasz időközben eltelt a fejünk felett. [...] Augusztus 18-án végre megjelenik »Az erdélyi magyarokhoz« címzett felhívás.»

Az előkészületek további folytatásáról a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* 5/2 kötetét idézem, abban is Dávid Gyula kitűnő szócikkét: „...megválasztották az ifjúsági parlament előkészítő bizottságát (tagjai: Tamási Áron, Nagy István, Asztalos Sándor, Petrovay Tibor, Vita Sándor, valamint a Vásárhelyi Találkozóról végül is távol maradt Jordáky Lajos), amely a *Hitel* akkori szerkesztőségében: Szász István agrármérnök, az EMGE későbbi alelnökének kolozsvári házában folytatta megbeszéléseit...” Az előkészületeket is nagy viták kísérték. Úgy az elnökségben, mint a korabeli sajtóban.

Az Országos Magyar Párt például, először tilalmat rendelt el tagjainak, de utóbb engedélyezte a részvételt.

A legfőbb gondot érdekes módon nem a jobb- és baloldal, hanem az *Erdélyi Fiatalok* és a *Hitel*-csoport vitája okozta. Cseke Péter írja: „...a Vásárhelyi Találkozó előkészítésének időszakára nagyon rányomta bélyegét az EF és a *Hitel* viszálya.” De természetesen a jobbal egyensúlykeresés is vita tárgya volt. Balról Jordáky, a szociáldemokrata és Nagy István, a munkásíró kerültek az elnökségbe, Balogh Edgár és Bányai László kimaradását azzal magyarázták, hogy a főhatóságoknál személyeik akadályozhatnák a találkozó megszervezését, de az is elhangzott, hogy a baloldalnak már ott van két képviselője. Az elnök Tamási és az elnökség többi tagja a *Hitel*-csoportból kerültek ki. A másik jelentős csoportosulás az *Erdélyi Fiatalok* végül Tamási minden erőfeszítése ellenére sem óhajtottak részt vállalni a munkában. Mint már szó volt erről, ők a baloldal előretörésének lehetőségét feltételezték a találkozóban, és a kommunista: „trójai faló” veszedelmét látták benne. Az „ötlet” történetének ismeretében talán nem is ok nélkül. Turzai Mária *A Vásárhelyi Találkozó* című monográfiájában így ír erről: „A László Dezső irányítása alatt ekkor már konzervatív szellemű Erdélyi Fiatalok vezetősége nyilatkozatban foglalt állást a tervezett ifjúsági parlament ellen, s vezércikkben emlegette a »trójai falóvat«, amelyben a demokrácia ellenfelei fognak előtörni.” Az Erdélyi Fiatalok elképzelése az volt, hogy a résztvevők nem mint egyes személyek, hanem működő szervezetek és csoportosulások képviselőiként vegyenek részt a találkozón. A baloldal azonban ez esetben, ilyen legális csoportosulások híján, nem vehetett volna részt.

Ez az a már említett pillanat, mikor is Tamási a vezetést „kvázi magához ragadja”, ami így is volt rendjén, mert a cselekvő ifjúságról írott cikksorozata tekinthető a már egy idő

[*Műhely*]

óta szükségesnek tartott összefogás konkrét megszervezésére tett első lépésnek, s abban a *Hitel* magyarjairól írott cikk már érezteti, hogy ezt a csoportot tartja alkalmasnak a feladat megoldására.

Itt érdemes hivatkozni Szemlér Ferenc soraira: „Panaszra természetesen ekkor sem volt okom, hiszen – bizonyos nem egészen jó szándékú politikai mesterkedések következtében és a *Hitel*-csoport már akkor jobboldali tájékozódást sugalló magatartása folytán – ebben az Előkészítő Bizottságban sem az egész megmozdulást személyileg elindító Balogh Edgár, sem az azt teljes erejével támogató Bányai László, sem a MADOSZ valamely más képviselője nem kapott helyet.” A továbbiakban a jobbra irányuló cselezés igazolását látja abban, hogy a később megüritült két helyre sem ezeket hívták be, hanem „a László Dezső irányítása alatt immár erősen hagyományörző szellemben működő *Erdélyi Fiatalok* két képviselőjét”. Itt kell megjegyezni, hogy utóbb, mint már tudjuk, az *Erdélyi Fiatalok* mégsem vettek részt a találkozáson. Ezután Szemlér azt mérlegetti, milyen érdekek is diktálták az ő előadói meghívását? „Vajon micsoda közelebbi egyensúlyoknak kellett létrejönnie felkérés elfogadása esetén, és micsoda távoli célok váltak lehetővé ennek folytán?” – teszi fel a kérdést, kissé talán túlértékelve az esetet.

Ennél is érdekesebb, hogy a találkozóra meghívottak listájának összeállításában, döntő jelentőséget tulajdonít annak a *Hitel*-csoportnak, amelyről könyvének megjelenése idején (1975) még alig akarták elismerni, hogy az előkészítésben valamilyen szerepet játszottak volna. A két megüresedett hely említésekor pedig még azt a stádiumot rögzíti, amikor az *Erdélyi Fiatalok* részvételét Tamási Áron próbálta elérni. Végül a szervezetzeti tisztségviselők (maguk is a *Hitel*-csoport tagjai) megüresedő helyeire (a Balogh Edgár szerint ez esetben meglepő módon rugalmasnak nevezett) Albrecht Dezső és Teleki Ádám került be. Mindketten szintén a *Hitel*-csoportból.

A rendezvény már ezen előkészületek idején is a Vásárhelyi Találkozó nevet viselte.

A bizottság Kolozsváron 1937. augusztus 19-én tette közzé azt a nyilatkozatot, mely Tamási Áron fogalmazásában az erdélyi magyarsághoz szólva, meghirdeti a találkozót. Az Elrendelésben megjelent felhívás felsorolja a találkozót tervezett tárgysorozatát is:

1. Az erdélyi magyarság társadalmi alkata és erkölcstana átalakulásának útjai és képe.
2. Az erdélyi magyar nemzetkisebbség közjogi és nemzetközi jogi helyzete.
3. Az erdélyi magyarság és a román nép építő együttélésének feltételei és útja.
4. Az iskolai nevelés és iskolai nevelés reformjai, az iskolán kívüli népnevelés.
5. Tudomány, irodalom, színház, zene, művészet.
6. Az erdélyi magyar napi és időszaki sajtó háború utáni működése, mostani állapota és jövő szerepe.
7. A munkás és iparos tömegek nevelése és szerepe.
8. Közgazdasági politikánk.
9. Mezőgazdasági politikánk.
10. Összefoglaló határozat.

Hátra volt az egyáltalán nem elhanyagolható „aprómunka”. Ennek fő terhére a *Hitel*-csoporthoz tartozó Asztalos Sándor ügyvéd vállalta, és rendelkezésre bocsátotta ügyvédi irodáját is.

A TALÁLKOZÓ

A nagy reményekkel várt összejövetelre 1937. október 2. és 4. között került sor a marosvásárhelyi Apolló-palotában. A megjelentek száma 187 fő volt. Ismét a *Hitel* összefoglalójából idéznék: „...csakhamar mélyül a tudat: »...új helyzetünkben, 18 esztendő alatt, mi kíséreltük meg először, hogy szabad formában, minden hatalmi vagy érdekbefolyástól függetlenül egybegyűljön az érett ifjúság«; – a háború óta mi kíséreltük meg először, hogy ez az egybegyűlés olyan legyen, amely magyar társadalmunk minden színét tükrözze. [...] Az egybegyűlés jelentősége tudatosul e percekben: Tamási Áron megnyitója idején s az azt követően Albrecht Dezső előadása folyamán. A külön szándékok egyetlen nagy szándékba torkollanak,

a külön elgondolások egyetlen tengely körül kristályosodnak s ez a Vásárhelyi Találkozó. [...] Kisebbségi társadalom még a legszélsőbb individualizmus idején sem engedheti meg tagjainak sem az önző különállást, sem a külön csoportokba tagolódást.”

A találkozó a már felsorolt témákról szóló előadásokból állt, melyeket előzőleg felkért személyek tartottak, és melyeket hozzászólások és viták követték. Egy minden előadás esetében külön erre felkért bizottság közreműködésével ezután állították össze az azokra vonatkozó határozatokat. A találkozó idejére kétségtelenül egymásra találtak különböző világnézeti fiatalok. Az együttlét azonban nem volt mentes a vitáktól. Az emlékezők közül többen is arra hivatkoznak, hogy végeredményében a jobboldali, konzervatív irányzat túlsúlya érvényesült. Ezt többen (pl. Horváth Sz. Ferenc is) arra alapozták, hogy a határozatban alapelvként került be, miszerint a kisebbség vezetése csak „a keresztény erkölcsi és demokratikus nemzeti követelmények szerint történhetik”. Ezt Albrecht Dezső első előadásának hangvételére vezetik vissza. Minthogy Albrecht hangsúlyozta, hogy ez nem a zsidókra vonatkozik, úgy vélik, hogy ez az „istentelenség és nemzetköziség” bűnét hordozó kommunistáknak szólt. De Kacsó Sándornak a román–magyar együttélssel kapcsolatos tételeit is átfogalmazták, és a magyar kisebbség nemzeti egyenjogúságát jelölték meg a románokkal való békés együttélés feltételeként. Nagyobb vita volt még Szemlér Ferencnek az alkotó művészet szabadsága és függetlensége körüli tételeiről. Itt is a nemzeti értékek jegyében történő nevelést hangsúlyozták, ami egy önvédelmi harcot folytató és a homogenizáció ellen összezárni kénytelen kisebbség esetében nem tűnik indokolatlannak.

Ez a nemzeti gondolat volt talán az az összetartó erő, mely megakadályozta a találkozót veszélyeztető végletes széthúzást. Horváth Sz. Ferenc méltán hivatkozik egy a találkozót néhány nappal követő Albrecht Dezső levélre, melynek címzettje Vita Sándor volt. Ebben Albrecht helyzetüket a végvári katonákéhoz hasonlítja, ahol a fennmaradást az egység garantálta: „befelé meg egyezés, béke, testvéri összehúzódás, kifelé makacs megkapaszkodás, szüntelen pozícióharc...”

Az *Erdélyi Fiatalok* távolmaradása máig vitatható kérdés. Bírálataikból a trójai faló elmélet is ilyen. A később történetek szerint lehet benne igazság, legalábbis a szándék szintjén. Záhony Éva szavait kell itt idéznem: „Az Erdélyi Fiatalok bírálata – el kell ismerni – néhány kérdésben helytállóan bizonyult a Vásárhelyi Találkozóval kapcsolatban. Fontos, a kisebbségi magyarság életét közvetlenül érintő kérdések nem kerültek napirendre, mint például a magyar történelmi egyházak helyzete és működése; az erdélyi fiatal szellemiség kérdései vagy az erdélyi magyar földművesek problémái.

Felmerül azonban a kérdés, ha a Fiatalok társasága olyan tisztán látta a helyzetet, a megoldandó feladatokat, akkor miért nem kapcsolódott be idejében – az előítéleteket félretéve – egy közös előkészítő munkába; miért csak kritizált, miért nem cselekedett? Jelen esetben az *Erdélyi Fiatalok* bontotta meg a fiatal magyar intelligencia egységét.”

A kompromisszumkésztség tehát a résztvevők minden oldalról észlelhető volt s a Vásárhelyi Találkozó mégsem tűnik a szocializmus éveiben született monográfiák és memoárok által szuggertált RKP-sikernek.

* * *

Lássunk néhány fontosabb részletet a találkozón elhangzottakból, mindenekelőtt Tamási Áron megnyitó beszédét.

TAMÁSI ÁRON: HŐSÖKHÖZ NEHÉZ IDŐBEN

„[...] Testvérek! Európában ma negyvenmillió ember él kisebbségi sorsban. Nyugodtan állíthatom, a szónak igazán ősi és szenvedő értelmében, hogy ez a negyvenmillió ember ma Európa igazi kereszténysége. Azok a népek, amelyek olyan szerencsések, hogy önálló hatalmi

[*Műhely*]

formában élhetnek, mindenekelőtt anyagi javakért és nagyobb hatalomért küzdenek. De ez a negyvenmillió ember nem hatalomért küzd, és nem bőséges anyagi javakért, hanem egyszerűen olyan elemi, nemzeti és emberi jogokért, amelyek vita nélkül megilletik ennek a világnak minden lényét, akit bármilyen nyelven embernek neveznek.

Ebből a negyvenmillióból legalább másfél millió magyar ember román hatalom alatt él. Mi ennek a küszködő nagy tömegnek önkéntes követői vagyunk. Felelősségünk tudatában jöttünk egybe az ország minden részéből. A tiszta szándékú ember ősi hitével, a szellem bátorságával és egy szabadságot szerető nép nyíltságával meg akarjuk beszélni másfél millió ember ügyét. Meg akarjuk beszélni, rá akarunk mutatni a kivezető utakra, majd pedig a munka és a szolgálat példájával elől akarunk járni a megmutatott kivezető utakon. [...]

Az első cselekedet megtörtént: az erdélyi fiatal magyar szellemiség hordozói nagy számban megjelentek a Vásárhelyi Találkozón.

Megállapítom, hogy új helyzetünkben, tizennyolc esztendő alatt, mi kíséreltük meg először, hogy szabad formában, minden hatalmi vagy érdekbefolyástól függetlenül, egybegyűljön az érett ifjúság. És a háború óta mi kíséreltük meg először, hogy ez az egybegyűlés olyan legyen, amely magyar társadalmunk minden színét tükrözze.

Mind a két kísérletünk sikerrel járt: vagyis nyilvánvalóvá lett, hogy világnézeti, vallási és osztálykülönbség nélkül társadalmunk minden rétegének érett ifjúsága átérzi a közös sors és a nemzeti felelősség gondolatát. Átérzi és megjelenésével bizonyítja, hogy az előítéletek és testvérgyengítő harcok mindenekelőtt mesterségesek voltak. E történelmi jelentőségű jelentkezés után rajtunk a felelősség, az összesen és az egyéneken egyaránt, hogy a lehetőségből közös munka, a közös munkából erős magyar társadalom és az erős magyar társadalomból helytálló nemzeti erő teljesejék ki.

Nincs véleményeltérés közöttünk abban, hogy a társadalmunk keretén belül az egymással szemben folytatott osztályharcnak el kell tűnnie, ha nemzeti érdekről van szó. A világnézeti harcoknak is a közös nemzeti érdek síkján el kell némulniok. Mert ha láttuk és éreztük, mint ahogy ma is látjuk és érezzük, hogy a román pártok és uralkodó osztály világnézeti különbség nélkül egyaránt részt vesz a mi népünk sanyargatásában, akkor nekünk is egyetemlegesen s világnézeti különbség nélkül kell védekeznünk.

S ha ennek a sorsszerű összefogásnak a szükségességét még jobban hangsúlyozni lehet, akkor félreértés nélkül hangsúlyozzuk abban a munkában, amelyet társadalmunk átforgalmazása megkíván. Amikor ennek a munkának elvégzésére közösséget sürgetünk, mindenesetre meg kell jelölnünk azt a világnézeti formát, amelyet egy kisebbségi nép magáénak vallhat. Kétségtelen, hogy a liberális demokráciának ma már nálunk sincs meg az a biztosan megjelölhető és félre nem érthető fogalma, amelyet valamikor takart. Demokráciáról szólva, ma már két ember nem érti meg egymást, hiszen egyformán demokráciát mond a fasizmus vezére és az angol felelős államférfi. Mi hát ez?

Leghelyesebbnek látszik visszamenni a tudományhoz, mely szerint a demokrácia az összes erkölcsi, szellemi és anyagi javak igazságos és helyes felhasználása a társadalom javára. Fel kell tehát tennünk a kérdést, hogy erkölcsi, szellemi és anyagi javainknak kik az őrzői az erdélyi magyarságban? Hiszen elsősorban ettől függ, milyen szemszögből tárgyaljuk jelen helyzetünket, és hogy józan ésszel mit tehetünk jövődönk érdekében.

Egy bizonyos: az erdélyi magyarság nyolcvan százaléka falusi kisbirtokos és munkás. Azt is nyugodtan elmondhatjuk, hogy nemzeti javainknak és erőnknek elsősorban a nép az őrizője. Ebből a kettőből természetesen következik, hogy társadalmunkat a népünk megerősítése és megtartása céljából kell átforgalmaznunk, és jövődöt csak erre a rétegre építhetünk. Gondunk és törekvésünk. Mely a nép felé irányul. Teljes mértékben a munkásságé is, de viszonzásul a munkásságnak be kell látnia, hogy a néppel erős lánc fűzi össze, mely a nemzeti érdekek védelmére közösséget parancsol. Így nép és munkásság között léteérdekekben eltűnik

a választófal, mely a nemzeti erőt gyöngítette azelőtt. A középosztály lassanként a népnevelő szerepét veszi át, s nevelése folytán idővel maga is népi vérrel és teljes közösségi érzéssel telítődik meg. Feljebb az előjogok eltűnnek, és az arisztokrácia megszűnik mint osztály. Így azok a választófalak is ledőlnek, amelyek urat és falusit még ma is szembeállítanak egymással: s végül egy kisebbségi nép egységes társadalma áll előttünk, amely erkölcsi és nemzeti alapon álló népi demokrácia.

Három nap megbeszélései bizonyára megépítik és bizonyára mindenki számára megvilágítják ezt az odavetett gondolatot. Mindenki felelős a munkában: mutassatok hát emelkedett lélekkel utat! És ahogy férfiakhoz illik, adjátok vissza a szónak erkölcsi tartalmát, nemzeti súlyát és emberi hitelét. Gondoljatok arra, hogy vizsgán álltok népetek előtt, s hogy az erdélyi magyarság történelme rajtatok keresztül azt a generációt fogja megmérni, amely ma a legnagyobb felelősséggel tartozik népének. Legyen mindenkinek eltökélt vágya, hogy ő nem fog könnyűnek találtatni.

Hősnek kell lenni!

És miért ne lehetnétek, hiszen hősei isteni törvény szerint minden népnek vannak súlyos időkben.”

A találkozói valamennyi témakörének előadása és az azt követő vita után egy erre a feladatra kijelölt – minden esetben más-más – kiküldött bizottság állította össze az erre vonatkozó határozati javaslatot, melyet a plénummal együtt fogadtak el.

Az első vitaindító előadást Albrecht Dezső tartotta.

ALBRECHT DEZSŐ: TÁRSADALMUNK ÁTALAKULÁSA

Az előadás bevezető részében olvashatjuk: „Nem nárcizmusra és szeméremre, hanem robusztus, kirobbanó, mindenkit magával sodró hitre van szükségünk, és tudom, hogy ez a hit most itt: Vásárhelyen, ebben a teremben, meg fog születni, mert meg kell születnie. [...]”

Tudomásul kellett vennünk, hogy Európának nincs ideje velünk, a mi kis bajainkkal, érzelemkiszárgásainkkal törődni. Hát tudomásul vettük. Keserves volt, de túl vagyunk rajta. Aztán Makkai megírta: Nem lehet, Reményik a protestánsok máglyára menő hitével visszavágta: lehet, mert kell. Mi pedig állunk a kettő között, nem törődünk vele, hogy lehet vagy nem lehet, hanem ehelyett kutatjuk a módot, a módokat, az eszközt, a Módszert: Hogyan lehet mégis. Ezért vagyunk itten.”

A *Társadalom jelentősége* című fejezetben fontos szavakat mond: „Annak, hogy a közjogi harc eredményesen megvívassék, előfeltétele, hogy ellenálló, életerős, szervezett társadalom álljon mögötte. [...] Az erdélyi magyar kisebbség annyi joggal fog bírni, mint amennyi súlylyal Erdélyben bír, s mint amennyi súlyt Erdély a román államkomplexumban jelent, s végül, de elsősorban, mint amennyi értéket és érdeket Románia számára a Duna-medencében Magyarország barátsága, esetleg szövetsége képvisel. [...] Úgy érezzük, a külső nyomáson kívül magunk tesszük az életünket kibírhatatlanná, el nem viselhetővé. [...] mi is együtt mondjuk Makkaival: nem mehet így tovább, ha nemzethez és emberhez méltó életet akarunk élni, így tovább valóban nem mehet.

Ugyanitt később Erdély nagy változásait idézi, s azok következményeit taglalja, majd így fejezi be: „Kisebbségi sorsban nem fejlődhet ki olyan mérvű osztálytagozódás, mint önálló állami létben, és az eddigi elválasztó falakat gyorsan mossa az idő. Mindez meghatározza ezután mondanivalóinkat, s egyben indokolja azt is, hogy miért van e teremben – horribile dictu – mágnástól munkásig minden réteg képviselve.

Az intézmények szerepe című fejezetben ezt olvassuk: „...a sorsváltozás az elé az új feladat elé állította a magyarságot, hogy mindazokat a szükségleteket, melyeket addig az állam

[*Műhely*]

elégített ki, társadalmi úton pótolja.” Itt ezeket érték és érdekvédelmi feladatokra osztja. Figyelmeztet az egyesületek és intézmények közti féltékenykedés megszüntetésére, mert a magyar szövetség erkölcsi princípium. Egy intézmények közötti tanács felállítását javasolja. Jelzi, hogy az egyházak fontossága kiemelkedő, mert ezek „egyetlen közjogi szervezeteink, melyek a személyi autonómia vívmányát magukban hordozzák, és ezt még nem próbálták meg kétségbe vonni”.

Ugyanakkor az iskolai tanulóknak csak kisebb része járhat egyházi (tehát magyar) iskolákba. Ezért kiemeli az iskolán kívüli népnevelés fontosságát. Végül felhívja a figyelmet a nagyvonalú társadalmi kooperációra, a közművelődés, a népegészségügy és a gazdaságvédelem egységére. Stratégiai fontosságúnak mondja, hogy a magyar kisebbség alkotmányos jogot kapjon az államhatalom terén, saját sorsát rendezendő. A fejezetet így zárja: „Természetes, hogy ehhez minden erő összefogása, minden tevékenység tervszerű összeműködése szükséges egyetlen politikai szervezetben, melynek keretei adva vannak egyetlen politikai pártunkban.”

A szellem és erkölcsi magatartás címet viselő következő fejezetben ezt mondja: „A társadalom azonban nemcsak osztályokból és intézményekből, nemcsak egyének különböző csoportosulásaiból áll, hanem erkölcsi világrendből is és világszemléletből, szellemi és erkölcsi magatartásból, mely az intézmények működésében, emberek életében jelenik meg. [...] ...látható, hogy nem intézményekben akarunk változást, hanem a szellemben, amely az intézményeket irányítja. [...] Kisebbségi társadalom még a legszélsőbb individualizmus idején sem engedheti meg tagjainak sem az önző különállást, sem a külön csoportokra tagolódást. [...] Ki kell mondanunk, hogy elégünk volt ebből a szellemből, ki kell mondanunk, hogy tisztább közéletet, tisztább, becsületesebb és erkölcsösebb közszellemet akarunk. [...] az a téves fogalom kapott lábra, hogy fegyelem és fasizmus vagy hitlerizmus egybekötött fogalmak. Egyszerű szemfényvesztés. Ilyesmit csak azok találhatnak ki, akik a mai széthúzásra, szétesésre játszanak. [...] a fegyelem, amelyet a kisebbségi élet kíván, tulajdonképpen önfegyelem. [...] le kell fékezzem a vágyaimat, a szenvedélyemet, személyi érdekeimet, elfogultságomat, mihelyt ellenkezésbe kerül a társadalom zavartalan menetével, céljaival. [...] szögezzük le, hogy a világnézetek végső fokon mind államszervezeti elvek, tehát egyet sem lehet kisebbségi sorban megvalósítani. [...] a mi világnézetünk nem lehet államszervezeti elv, hanem társadalomszervezeti elv, mely a társadalom reális szükségleteiből, lehetőségeiből épülhet ki. Ez a világnézet két pillérre épül: a demokráciára és a szociális tartalomra, azonban e két pillér mindenike a nemzeti gondolatba van ágyazva. [...] Nem jelenthet sem osztályharcot, sem osztályuralmat: az erdélyi magyar népközösségnek érdekei határozzák meg tartalmát. [...] ez a magatartás nem más, mint nemzeti realizmus.”

A határozati javaslatok figyelembevételével a sajtó- és szövegező bizottság Tamási Áron vezetésével megfogalmazta a zárónyilatkozatot. Ez aztán a *Hitvallás* névvel került be a köztudatba. Tamási Áron olvasta fel. A szövegezők között Venczel József is fontos szerepet kapott.

ZÁRÓNYPILATKOZAT AVAGY „A VÁSÁRHELYI HITVALLÁS”

[...] Az erdélyi magyar társadalomnak a kisebbségi sors követelményei szerint való átalakulását sorsdöntő jelentőségűnek ítéljük, és ezért történelmi felelősségünk tudatában az egy test és egy lélek akaratával valljuk, hogy:

az erdélyi magyar népkisebbségi élet irányítása csakis a keresztény erkölcsi és demokratikus nemzeti követelmények szerint történhetik;

népkisebbségi életünket és annak minden intézményét a nemzeti egység gondolata és célja hassa át, politikai, gazdasági, közművelődési és egyházi intézményei s azok vezetői kö-

zött, amennyiben hiányzik, becsületes együttműködés jöjjön létre, az osztály-, felekezeti és nemzedéki ellentétek életünkből tűnjenek el, annál is inkább, mert minden felekezeti és származású magyar embert, s így azokat a zsidó vallású magyarokat is, akik kisebbségi sorsunk minden következményét vállalják, a magyar népkisebbség alkotó elemének tekintünk;

a Vásárhelyi Találkozóan megjelent fiatal romániai magyar értelmiség a legteljesebb nemzeti, szociális és politikai egység vágyától áthatva kimondja, hogy az erdélyi magyarság minden egyes tagjára sorskérdéseink és küzdelmeink iránti érdeklődés, tevőleges szolgálat és munka hárul;

a magyarság minden egyes tagjának teljesítenie kell mind anyagi, mind szellemi tehetségéhez mérten kötelességét magára hagyott nemzetünk iránt; kizárandó az, aki az erdélyi magyarság nemzeti érdekével összetűző tevékenységet fejt ki.

Magyar életünk szellemi buzogásának forrásánál féltékenyen őrködünk, s a nemzetnevelést egyetemes magyar kisebbségi feladatnak tekintjük, amelytől belső megújulásunk és fennmaradásunk függ. Megilletődéssel idézván magunk elé népközösségünk, különösképpen egyházaink vezetőinek és munkatársainak az anyanyelvi oktatás érdekében folytatott hősiességét, határozottan leszögezzük, hogy az anyanyelvi oktatás jogát népünk számára mind alsó-, közép- és felsőfokon, mind a szakoktatás terén érvényesíteni kívánjuk. Tiltakozunk iskoláinknak a törvényekben biztosított szabad működését gátló intézkedések ellen, és megállapítjuk minden magát magyarnak valló szülő jogát gyermekének magyar nyelvű iskoláztatásához. Követeljük a romániai magyarság adózásából felekezeti iskoláinkat jogosan megillető állami és községi segélyt. Megállapítjuk, hogy a nemzetnevelésnek első tényezője a család, éppen ezért szükségesnek tartjuk ennek a szerepnek a magyar családokban való tudatosítását. Mivel a meglévő magyar tannyelvű iskolák csak egyrészt ölelhetik fel a magyar tanköteles ifjúságnak, egyfelől követeljük az állami iskolák magyar tagozatainak tényleges felállítását s ott magyar tantervek alkalmazását, másfelől kívánjuk az iskolán kívüli népzenei céltudatos intézményesítését. Szükségesnek tartjuk ifjúságunknak ipari, kereskedelmi és gazdasági pályák felé való irányítását s az ily természetű szakoktatás kiépítését, s ugyanakkor hangsúlyozottan kívánatosnak tartjuk, hogy a népi rétegekből kikerülő tehetséges ifjak is minden segítséget megkapjanak arra, hogy megfelelő közép- és felsőfokú oktatásban részesüljenek.

Nemzeti életünk egyik legfőbb megtartó és hajtóereje népi irodalmunk és művészetünk. Népünk rendkívül dús és változatos lelki életének művészeti és irodalmi kiteljesedéséhez meggyőződésünk szerint szükséges az, hogy az alkotó szellem szabad legyen, és szabadnak kell lennie megnyilvánulásaiban is, a Vásárhelyi Találkozó azonban csak azokat a tudományos, irodalmi és művészeti alkotásokat vallja magáénak, melyek a kisebbségi magyarság nemzeti és erkölcsi értékeit és érdekeit nem veszélyeztetik. Az itt élő népek között való kölcsönös megismerés és megértés szolgálatát szükségesnek tartjuk e népek szellemi alkotásainak a másik nép nyelvén való tolmácsolása útján.

Sajtónk nemcsak nemzeti önvédelmi harcunk pótolhatatlan fegyvere, de egyik leghasználhatóbb, mert mindenhová elérő eszköze a nevelésnek is. Ezért kimondjuk, hogy a kisebbségi sorsban a sajtó csak úgy teljesíti kötelességét, ha az önvédelmi egység, példa és tanítás napi megnyilvánulása. Nemzeti érdekeink megparancsolják, hogy a magyar népkisebbség létérdekeit érintő döntő kérdésekben a sajtó teljesen azonos álláspontot foglaljon el. Ne szolgáljon tehát idegen érdekeket. Legyen mértéke a tárgyilagosságnak, őrzője a nép jövőbe vetett jogos reménységének, öntudósítója népünknek, ápolója a közösség szellemének, mert szerepe mindenekelőtt a nemzet nevelése. Történelmi hivatását a sajtó csak úgy töltheti be, ha a magyarság szent hagyományain és keresztény erkölcsi értékein felépülve a demokratikus nemzeti gondolatot sugározza szét. A Vásárhelyi Találkozó kijelenti, hogy az alkotmányt és a törvényt védi akkor, amikor a leghatározottabban tiltakozik a cenzúra alkalmazása és fenntartása ellen.

[*Műhely*]

A gazdasági lehetőségek biztosítása és a munka szabadsága minden nép legelemibb joga. Ezért az alkotmány s a törvények betűire és szellemére hivatkozva, a megbántott lélek keserűségével, egy megalázott és életlehetőségeitől megfosztani akart nép fájdalomának elemi erejével tiltakozunk minden olyan hatalmi törekvés, intézkedés és beavatkozás ellen, mely a romániai magyarságot akár a közhivatalokban, akár a magánvállalatoknál vagy a munka bármely területén meg akarja fosztani a munkához való szabad és szent jogától, ezáltal különbséget tesz állampolgár és állampolgár között, kenyértelemné és kitagadottá téve az ország lakosságának jelentékeny részét, és mesterségesen és céltalanul támasztott keserűséggel megakadályozza az országban együttélő népek békés összhangjának kialakulását.

Minden egyéni és közösségi gazdasági tevékenységnek legfőbb célja a nemzet erkölcsi, gazdasági és szellemi vagyonállományának a megtartása, fejlesztése és védelme a népi érdekek és szükségletek szerint. A Vásárhelyi Találkozó a magyar népi érdekeket szolgáló és a közvélemény ellenőrzése alatt álló gazdaságpolitika feltételének látja, hogy az összes gazdasági intézményeink között munkamegosztáson alapuló, tervszerű együttműködés jöjjön létre, s ez az együttműködés egy gazdasági tanácsban mint gazdasági életünket irányító s annak nemzeti kereteit meghatározni törekvő csúcshintézményben öltön állandó formát.

Helyes mezőgazdasági politikánk alapját gazdatársadalmunk megszervezése kell hogy képezze. Ennek érdekében építő szellemiségünket és erőinket azoknak a gazdatársadalmi munkáknak a szolgálatába állítjuk, amelyek e célnak a megvalósítását tűzték ki feladatukul. Mezőgazdasági politikánk egyik legfőbb feladatát népünk gazdasági nevelésében látjuk, és ezért szükségesnek tartjuk a gazdasági nevelés egységes irányítását és értelmiségünk olyan nevelését, hogy mindazok, akiknek hivatásuk a magyar gazdatársadalom életében bármilyen természetű szerep betöltése, rendelkezzenek a szükséges gazdasági ismeretekkel.

A magyar jellegű és népi célokat szolgáló tőkeképzésnek előmozdítására és ezzel kapcsolatban egészséges hitelpolitikának lehetővé tételére szükségesnek tartjuk minél szélesebb körű takarékosági mozgalom megindítását.

Nemzetgazdaságunkban rejlő nagy erőket nemcsak az élettelen anyagi javakban látjuk felismerni, hanem az élő és alkotó munkáskéz roppant értékében is. Mi bajtársi jobbként nyújtottuk a magyar munkásságnak, és az elfogadta. Éreztük azonban a szorítás erejében, hogy egyebet is adnunk kell. Ezért valljuk, hogy életünkben a krisztusi elvek és tanítások alapján a szociális igazságnak érvényesülnie kell, és vállaljuk a közösséget a munkássággal a kizsákmányoló tőke elleni küzdelemben. A kisebbségi magyarság önvédelmének érdekében elengedhetetlenül szükségesnek tartjuk, hogy a munkásság saját soraiban teljes erejének súlyával küzdjön minden elnemzetlenítő kísérlet ellen, és teljes odaadással szálljon harcba összekötötéseivel együtt a magyar kisebbségvédelem egyetemes nemzeti érdekei mellett. Kimondjuk, hogy a magyar munkás és kisiparos egyenlő jogú és szükségességű alkotója a magyar kisebbségnek, és éppen ezért a munkástömegek és a kisiparosok erkölcsi és kulturális nevelésének és nemzeti önvédelmi szerepének betöltése érdekében vállaljuk a közvetítő szerepet a munkásság és a többi társadalmi rétegek között. Helyesnek tartjuk, hogy a magyar munkásság és iparosság másnemzetiségű munkásokkal és kisiparosokkal, kizárólag gazdasági és szakmai érdekeinek védelmére, a szakszervezetekben és szakmai szervezetekben helyet foglaljon. Ezzel szemben a munkástömegek és kisiparosok nemzeti, erkölcsi és magyar kulturális nevelése a magyarság megfelelő szervezeteiben és intézményeiben történjék.

Teljes tudatában vagyunk annak, hogy kisebbségi sorsban élünk, s érezzük a szükségét, hogy keressük a román és magyar nép építő együttélésének a feltételeit és útját. Igazságunk tudatában állapítjuk meg, hogy a romániai magyarság kisebbségi sorsba kerülése óta mindenkor tanújelét adta, hogy eleget tett állampolgári kötelességeinek. Ezzel szemben a román kormányzatok részéről súlyos támadások érték nemzeti és emberi életjogaiban, és nem kaptak magatartásáért a kellő méltánylást és elismerést. Mi annak előrebocsátásával, hogy

a közép-európai magyarság egyetlen nyelvi és kultúrközösséget képez, amelynek a romániai magyarság is alkotó része, igényeljük a romániai magyarság önkormányzatát, amelyhez való jogunkat az erdélyi románságnak saját elhatározásából született gyulafehérvári határozataira, valamint a békeszerződések kiegészítő részét képező kisebbségi szerződésre alapítjuk. A Marosvásárhelyen összegyűlt fiatalság egy szabadságát szerető nép nyíltságával fordul a nemzeti álmaiban beteljesült és Gyulafehérvár szelleméhez felemelkedni tudott román néphez és irányítóihoz, hogy az élet és emberi jogaiban veszélyeztetett magyarság számára találja meg azt a módot, amely a lelki kibéküléshez, egymás becsületese megértéséhez vezet, és a történelmi egymásrautaltságban élő két nép számára a szabad testvéri együttélés lehetőségeit megteremti. Óhajtjuk ezt annál is inkább, mert meggyőződésünk szerint a román és magyar népre a Duna-medencében magasabb rendű közös hivatás vár. [...]

IV. A VÁSÁRHELYI TALÁLKOZÓ UTÓÉLETE

A találkozó közvetlen visszhangja nagy volt. Ebből először Ijjas Antalt idézném: „Az, ami Vásárhelyen történt, azért történelmi fordulópontja az erdélyi magyarság életének, mert majdnem 20 évvel az impériumváltozás után az erdélyi magyarság – éppen az impériumváltozás után felnőtt nemzedék – lelkiület, önszemlélet és program szerint is azzá lett, ami a valóságban: nemzeti kisebbség.”

A Vásárhelyi Találkozó utóéletének első perceiben is azt tapasztalhatjuk, hogy egyedül a *Hitel* közli azt nagy terjedelemben – majdnem egy egész számot szánva erre, s még ezt követően is visszatérve rá –, míg más lapok ezt messze el nem érő arányokban foglalkoznak az eseménnyel. Turzai Mária itt is finoman csúsztat, amikor – annak a bizonyos felsőbb elvárásnak megfelelően – azt állítja, hogy: „A párt irányítása alatt álló legális sajtótermékek, de a haladó szellemű polgári lapok is nagy teret szenteltek a találkozó előkészítésének, munkálatainak, határozatainak, s megértéssel kommentálták azokat.” Ugyanitt észlelhetjük a másik csúsztatást is, mely szerint komoly erőfeszítések történtek volna a román demokratikus erőkkel való összefogásra. Ezt állítani mindenképpen túlzás, annál inkább a könyv szándékai szerinti elvárás. A Vásárhelyi Találkozó eredményeinek és azok későbbi elenyésztésének okait nagyjából tárgyilagosan elemzi, aztán a megmaradt eredmények felsorolásánál ismét az előbbi sablonnal nyit: „...mégis elősegítette, ilyen körülmények közepette is, a román nép és a magyar nemzetiség testvéri harci egységének az erősítését [...] elkötelezték a romániai magyarságot abban a nehéz, de diadalmas küzdelemben, amely a fasiszta Németország és csatlósainak revansista megnyilvánulásai ellen folyt”. Ehhez nincsen mit hozzáfűznöm. Esetleg a kiadó kötelező Ceaușescu idézetét a könyv 8. oldaláról, mely az említett 1977-es titkos KB-határozatot ismerve még sokatmondóbb. Így szól: „Politikai nevelő tevékenységünk népünk harcoss forradalmi múltjának ismeretéből kell hogy kiinduljon... A jelen alkotásaihoz hozzá kell adnunk a múlt alkotásait, méltóképpen meg kell becsülnünk elődeink nagy tetteit, a forradalmi mozgalom legjobb hagyományait.”

Most ismét Csátári Dánielt idézem, a *Vásárhelyi Találkozó* című könyvből következnek kiemelések. A kor (1967) szellemében kelt mű a forráskritika kellő érvényesítésével sokatmondó. Már az első említésre méltó idézete is Balogh Edgártól származik: „A Vásárhelyi Találkozón Tamási Áron nemzeti demokráciát hirdet, s a fiatal szellemi munkások vallási, világnézeti, politikai és társadalmi különbségek nélkül, egységesen hozott határozatai a Duna-völgyi népek közös hivatása alapján kívánják rendezni a magyar–román viszonyt.” Továbbá: „A különböző világnézetű vallású, felfogású, politikai meggyőződésű fiatalok viszont Marosvásárhelyen eggyé váltak a kor haladó követeléseinek, a népi szervezkedésnek és a magyar–román megbékélésnek a sürgetésében. Képletesen szólva olyan vízgyűjtővel állunk itt szemben, amelyből 1937 októberében forrás fakadt.” Később így folytatja: „A for-

[*Műhely*]

radalmi munkásosztály világnézetének követelményeit leginkább az ugyancsak baloldalinak számító erdélyi realisták (Szenczei László, Kovács György, Szemlér Ferenc, Vámszer Géza, Mikó Imre, Jancsó Elemér, Abaffáy Gusztáv) közelítették meg.” Aztán ezt írja: „A nagy visszhangot kiváltó erdélyi realisták mellett az Erdélyi Fiatlokból kiszakadt másik nagyobb áramlat a Makkai László által alapított *Hitel* című folyóirat körül csoportosult. A *Hitel* résztvevőinek első önálló közéleti jelentkezése nemzedéki köntösben történt ugyan, de valójában sokkal általánosabb politikai mozgáshullámokat takart. A válság hatására ugyanis a Magyar Párton belül is jelentős differenciálódás megy végbe, és ennek megfelelően, 1933 elején jelentkeznek azok a kisebbségi reálpolitikát s szociális haladást sürgető fiatalok – közülük néhányan az Erdélyi Fiatalok mozgalmában is részt vesznek –, akiket két év múlva a *Hitel* körül találunk. A *Hitelre* Makkai Sándor és Szekfű Gyula Széchenyi szemlélete volt nagy hatással.”

Végül még egy Csatári-idézet, amelyben annak kapcsán, hogy 1938 októberében a királyi diktatúra a szakszervezeteket feloszlatja, még ezeket írja: „Annál meglepőbb viszont, hogy a *Hitel* ekkor kezdi el vádolni az Állandó Bizottság munkásképviseleit azzal, hogy szűk osztályszempontok nevében, a népközösség érdekeit semmibe véve kisajátítják a Vásárhelyi Hitvallás elvét.” Erre az itt következőkben kapunk választ. A V. T. után történelekről ugyanis a legjobb, legtárgyilagosabb és legátfogóbb véleményt úgy érzem Dániel Antalnak a *Hitel* 1938/3. számában közölt: *Egy évvel a Vásárhelyi Találkozó után* című írásában találhatjuk.

Dániel Antal szerint a találkozó mintegy válasz volt a Németh László-i pesszimizmusra okot adó megfigyelésekre. A Széchenyi hirdette belső megtisztulás igényének jegyében dolgozott. Két évtized kisebbségi sors után elsőnek szűrte le a szükséges következtetéseket. Felismerte a magyar kisebbség dualisztikus helyzetét, melyben egyrészt kötelezettségei vannak az államhatalommal szemben, másrészt azonban a magyar nemzeti egység megőrzését kell kiharcolnia. Nagy hangsúlyt kapott a megállapítás, hogy az erős nemzettestet a földművesség és a munkásság a nevelő értelmiséggel együtt alkotja. Leszögezték, hogy egy kisebbségi népcsoport megmaradásának biztosítéka megfelelő közművelődési és gazdasági erők szembeállítására a többség beolvasztó törekvéseivel. A találkozó végén tett fogadalom után a fiatal résztvevők úgy széledtek szét, hogy annak megvalósítása irányába indulnak el.

Rövidesen azonban nehézségek és feszültségek léptek fel, és megálltak a felismeréseknél, megtorpantak a megvalósítás útján. A Vásárhelyi Találkozó nem lett cselekvő mozgalommá. A belső bizalmatlanságot a minden társadalmi réteget bevonni óhajtó szemlélet – a nyitás, a baloldali mesterkedésektől való félelem (lásd: trójai faló elmélet) stb. fokozta. A „gazdanemzedék” minden újtól próbált elzárkózni. A belső feszültségek mellett ehhez a belpolitika hatalmas viharai is hozzájárultak. A romániai változások egyik fő velejáráója volt a szélsőséges mozgalmak iránti bizalmatlanság, mely odáig fajult, hogy néhány ember csoportosulása is gyanús lehetett.

A találkozón jobb- és baloldal egyaránt engedményeket tett. Az egyik oldal kinyilvánította a szociális érzékenység fontosságát és a nyitást a dolgozó osztályok felé, a másik viszont elfogadta a keresztény erkölcs és nemzeti eszme gondolatát, melyet a kívülről sugalmazott internacionalizmus folyamatosan próbált rákényszeríteni. A nemzeti érzésű csoport a határozatok betartását hangsúlyozta még annak árán is, ha az saját érdekeket sértene. A baloldalon azonban elhalványult a keresztény-nemzeti gondolat s mindinkább az öncélú demokráciaeszme és az osztályöntudat gondolata került előtérbe. Bár a munkásifjak előtt ott állt a lehetőség a magyar kulturális nevelésre alkalmas szervezetekbe, „zárt sorokban vonultak be a nemzetközi szervezetbe”. A baloldal nem törődött már a Hitvallás elveivel, a jobboldal pedig elkedvetlenedett.

A baloldal nagy megrökönyödésére, éppen Féja Géza, a *Vibarsarok* szerzője tett leleplező nyilatkozatot, melyben keményen elítélte a baloldaliak magatartását, s rámutatott, hogy a Vásárhelyi Találkozó szellemét a baloldali politikai szektáriusok kompromittálni fogják, mikor saját elképzeléseiknek próbálják a közösségre erőltetni. Dániel keserűen jegyzi meg, hogy „Ámde elfogultságukra, helytelen taktikájukra Féja kegyetlen kritikája nyomán sem döböntek rá...”

Még felmerült egy brassói megbeszélés ötlete, de ezt nem koronázta siker, és egy évvel a Vásárhelyi Találkozó után az állandó bizottság visszaadta megbízatását Tamási Aronnak. A találkozó sorsa hasonlatos lett a csehszlovákiai Tavaszi Parlamentéhez. A világnézeti csoportok tartós együttműködésére tett kísérlet kudarcot vallott. Ámde azok, akik a Hitvallást becsülettel betartották, továbbléptek a Magyar Szövetség megvalósítása felé, hogy új keretet biztosítsanak az önvédelemnek. Ennyit Dániel Antal igen fontos összefoglaló gondolatáról a Vásárhelyi Találkozó utóéletét illetően.

A Magyar Szövetségről Albrecht Dezső ezt írja: „A Magyar Szövetség az alkotásra képes magyar erők szövetségének megalkotása életparancs, s megkísérlésének elmulasztása olyan bűn, mely alól feloldozást a mai nemzedék nem nyerhet.”⁵⁷ A valóságban a Vásárhelyi Hitvallást a résztvevők és az erdélyi kisebbségi utókor mindenkor elismeréssel emlegette, s azt szóban még a baloldal is nemegyszer alapvető iránytűnek ismerte el. De mint láthattuk, az 1938-as királyi diktatúra felvázolt nyomása sok tekintetben megvalósíthatatlanná tette, s a további történelmi események, mint a második Bécsi döntés és a világháború egészen más kontextusba helyezték.

A Vásárhelyi Találkozóhoz vezető úton mindenképpen szerepe volt a korabeli kisebbségi társadalom minden rétegéből származó értelmiségieknek. A máig változatlan homogenizációs igyekezet kényszere szülte szükségyszerűség mindenkire egyformán hatott már akkor is. A végső következtetések levonásakor nem szabad a forráskritika nélküli visszapillantás okozta – hol azt tévesen elfogadva erre, hol az ennek álságos voltát felismerve, az ebből fakadó indulat miatt arra lendítő – ingahatásnak átadni magunkat.

Szász ISTVÁN Tas (1938) nyugalmazott pszichiáter és általános szakorvos. Leányfalun él. Tizenhárom kötete jelent meg különböző műfajokban. Utóbbi kötetei: *Levelek Európában* (2009); *Humus Sapiens* (2009).